

Szécsi József

vallásfilozófus, a Keresztény-Zsidó Társaság főtítkára

„Megtagadok minden közösséget a földi bálvány-istenekkel és a sátán hitvallásával: a gyűlölettel!”¹

Slachta Margit a szlovák zsidókért²

Szálasi Ferenc 1940. szept. 17-én amnesztiával kiszabadult a szegedi Csillag-börtönből. Volt egy férfi, aki nő volt a II. világháború előtti és utáni magyar parlamentben, aki néven nevezte a bűnt és a tennivalót és fáradhatatlanul úton volt, segítette a rászorulókat és üldözötteket. Slachta Margitnak hívták. Credoja ez volt: „Hiszek Jézus Krisztusban, aki nemcsak az egyének megváltója, hanem a társadalomé és az államélete is!”³

Slachta Margit beszéde 1940 októberében

Slachta Margit 1940 októberében, az általa alapított női szerzetesrendben, a Szociális Testvérek Társaságában egy, a rendtársaknak tartott napi elmélkedésében ezt mondta⁴: „Már rég, talán egy év óta mindig mondogatom: Mi lesz velünk? Hová jut a mi szegény magyar hazánk? Sajnos, ma már odáig jutottunk, hogy országunk ellenállási lehetősége derékba tört, nem tud többé ellenállni a hitlerizmusnak. Ennek vezére mind követelőzőbben lép fel velünk szemben: lehet, hogy Erdély ára ez. Románia az övé. Temesvár, Brassó, s a többi városok egymásután német polgármestereket kapnak. Mindent, amit termelünk, ezután Németországnak kell szállítanunk... Ezek azonban még mindig a dolgok kisebbik részét képezik. A nagyobbik sajnos az, hogy országunk morális integritását feladtuk... E gyászos tény egyik megnyilvánulása az, hogy kormányunk német felszólításra kénytelen volt Szálasi kiadni, ezt a beszámíthatatlan agitátort, akit Szegeden zár alatt tartottak... Alig, hogy visszanyerte szabadságát, megtartotta nagy programbeszédét, amelyből szeretnék kiragadni egypár dolgot. Mindjárt a beszéd elején ezt mondja: „A Kárpát-Duna Nagyhaza megépítésére irányuló mozgalom magyar népünkben indult ki, s ma már Európát átfogó nagy népmozgalommá lett.” – Mi jelent ez: „Kárpát-Duna-Nagyhaza?” Mi más jelenthetne, mint Németországot a hozzádarabolt országokkal együtt?! – Más szavakkal: hazánk, Németország! – Ne feledjük azt a körülményt, hogy a kiszabadulás után Szálasi Berlinbe ment és ott kapta meg, amit

¹ Mona Ilona: Slachta Margit Budapest, 1997. 225.

² Elhangzott a Debreceni és határon túli testvérhitközségek XI. Nemzetközi Konferenciáján 2010. szept. 26-án.

³ Mona Ilona: Slachta Margit Budapest, 1997. 224.

⁴ Margit testvér tanításából. Gépelt kézirat. 1940.okt. 6 old. Szociális Testvérek Társasága Levéltár 444.

mondani kell. Ugyanezt leplezetlenül így kellene mondania: „Szűnjék meg Magyarország, s Németország legyen!” – így azonban nem meri mondani, mert rosszul hangzik, mert ez: hazaárulás! Nyugodtan kitűzhetjük a gyászjelvényt, mert hazánk, mint régi haza, nincs többé! Vér és csata nélkül hazaárulók szolgáltatták ki... Nézzünk szembe a valósággal: vegyük tudomásul, hogy hazánk elveszett és csak formailag van még meg. Ameddig nem akadályoznak bennünket ökölrel, ameddig világosságban járunk, tegyünk meg minden tőlünk telhetőt, mert ha eljön a sötétség, senki sem munkálkodhat. Dolgozzunk tehát, ameddig lehet!”

A holokauszt Szlovákiában

1940. dec. 15-én – az akkori összeírás szerint – 88.951 zsidó élt Szlovákiában. 1942-ben, Szlovákiában megállapodást írtak alá Németországgal, mely lehetővé tette a szlovák zsidók deportálását. 1942 márciusa és októbere között szlovák csendőrök és katonák, valamint a Szlovák Néppárt félkatonai szervezete, a Hlinka Gárda, és a Szlovák Köztársaság német nemzetiségű Freiwillige Schutzstaffel kb. 60.000 szlovák zsidót, Szlovákiában létrehozott munka- és koncentrációs táborokba hurcolt. További sorsukat a náci Németország határozta meg. A túlélők között volt Alfred Wetzler és Walter Rosenberg, aki megszökött Auschwitzból és 1944 tavaszán elkészítették a szövetségeseknek az ún. Auschwitzi Jegyzőkönyvet. Jelentős vatikáni nyomásra – melyben Slachta Margit járt el – elmaradt kb. 20.000 zsidó deportálása. A deportálások idején 6000 szlovák zsidó menekült Magyarországra. 1944 szeptemberétől kezdődően az év végéig a németek elhurcoltak kb. 12.600 szlovák zsidót, legtöbbjüket Auschwitzba, Theresienstadtba és más németországi táborokba. Sokakat a németek és a Hlinka Gárda egységei gyilkoltak meg, illetve a bujkálók csatlakoztak a partizánokhoz.

Tiso⁵

Tiso nacionalista és totalitárius irányvonalát nem lehet kizárólag Benes merev álláspontjának, sem a területi revíziót célzó magyar politikának vagy az Olaszországban és Németországban kibontakozó fasiszta rendszereknek tulajdonítani, hanem azokért felelősek a szlovák állam akkori vezetői. Az 1938. okt. 6-án megkötött zsolnai egyezmény, amely Szlovákia autonómiájára vonatkozott és egyenlőségi alapon próbálta védeni a cseh és a szlovák nép érdekeit, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A szlovák nacionalizmus ugyanis nemsokára totalitáriussá vált. Tiso átalakította a régi Hlinka-féle „egy nép, egy Isten” jelmondatot: „egy nép, egy Isten, egy párt” jelszóvá.

Az 1938. nov. 2-án hozott bécsi döntés értelmében Szlovákia kénytelen volt lemondani szomszédjai javára 10.423 km² területről, és azzal együtt 859.885 főnyi lakosról, köztük 276.287 szlovákról, 505.808 magyararról, 26.181 zsidóról, 8.967 németről és 1.829 ruténról. A Magyarországnak átadott területek mind gazdasági, mind pedig pszichológiai szempontból növelhették Szlovákia nehézségeit. Tiso politikájának fontos eleme volt az, hogy a magyarokkal folytatott határrevíziós tárgyalásokban biztosítsa a németek támogatását. A történetírás egy része Tiso politikájáért Hitler azon nyílt fenyegetéseit okolja, melyekkel Szlovákia függetlensége kikiáltásának elmaradása esetén kilátásba helyezte az ország felosztását Németország, Lengyelország és Magyarország között. Tiso azonban a csehekkel szemben sem volt lojális.

Egyedül Gróf Eszterházy János magyar parlamenti képviselő volt az, aki 1942 májusában, a Dieta 63 képviselője közül egyedül szavazott a zsidók deportálásáról szóló törvény ellen. Hitler számára Tiso testesítette meg utolsó reményét, hogy megvalósítsa politikai és stratégiai terveit Szlovákiában: ezért személyes megbeszélésre hívta meg, amelynek során a Führer ismét

⁵ GRAZIANO, I.-EÖRDÖGH I.: Jozef Tiso és a szlovákiai holokauszt. Budapest, 2006.16-32.

felvázolta a magyar agresszió rémképét, amely szerinte csak függetlenségük kikiáltásával kerülhető el, és ezzel Szlovákiát a Birodalom védelme alá helyezik. Érkezésekor Tisot a berlini repülőtéren államfőnek kijáró katonai tiszteletadással fogadták. Tiso tudatosan hagyta, hogy Hitler eszközként használja, és mindezt azért is tehette, mert abból személyes haszna is származott.

Az új állam kihirdetése, 1939. márc. 19. után írták alá Németországgal a védelmi szerződést (Schutzvertrag). Magyarország 1939. márc. 15-én elismerte az új államot. A magyar csapatok által 1939. márc. 14-ről 15-re virradó éjszakán elkövetett területsértés következményeként a német kormány, figyelmeztetést intézett Magyarországhoz, és így kénytelen volt visszavonulni és elismerni az új államot.

XII. Pius Szentszékének erőfeszítései a szlovák zsidókért⁶

A Szentszék és Tiso között akkor kezdődött meg levelezés, amikor az újonnan létrejött Szlovák Köztársaság és Vatikáni Állam felvették a diplomáciai kapcsolatokat. XII. Pius 1939. júl. 25-én elfogadta Karol Sidor kinevezését a Szentszék képviselőjére. A diplomáciai kapcsolatokban szokásos formális udvariasság azonban nem volt mentes a pápa aggodalmától Tiso és a többi szlovák pap politikai pályafutását illetően, aminek hangot is adott Castelgandolfóban az 1939. szept. 8-i audiencia során, XII. Pius Michal Buzalka püspöknek mondta el félelmeit:

„Minden jövőbeli eshetőséget figyelembe véve és tekintettel a jelenlegi körülményekre, félelmet kelt bennünk, hogy egy ilyen felelősségteljes politikai pozíciót éppen egy pap, dr. Tiso töltsön be. Az, hogy Hlinka egyházi személyként felvállalta egy bizonyos párt vezetését, még csak elfogadható lett volna, de az állami ügyekben esetleges nem kívánatos változások bekövetkeztével a nép haragja a papokat és az Egyházat fogja felelőssé tenni és rajtuk fog bosszút állni abból a téves meggyőződésből kiindulva, hogy a történeteket nekik kell tulajdonítani.”

Monsignor Domenico Tardini, a Különleges Egyházi Ügyek Kongregációjának titkára a Vatikánban 1939. nov. 12-én kifejtette Maglione bíborosnak⁷, hogy Monsignore Cesare Orsenigo, berlini nunciusnak „meg kellene találnia a módját, hogy Monsignor Tisot szóban tájékoztassa arról, amit nem néz jó szemmel a Szentszék.” Burzio pozsonyi pápai nuncius 1940. szept. 5-i jelentésében összefoglalta mindazt, amit a Szentszék nem nézett jó szemmel: „A jóra való szlovák nép megpróbálja megérteni, de sikertelenül, és zavartan áll szeretett elnöke, dr. Tiso szónoki akrobatamutatványai előtt, aki pedig a szónoklás művészetének teljes egyházi és világi készletét beveti annak érdekében, hogy megindokolja egy „népi” (vagyis Hlinka-féle) Szlovákia létrehozásának szükségességét a nemzeti szocializmus ütemében, és az Evangéliumból vett többé-kevésbé megfelelő idézetekkel élve arra kéri a szlovákokat, hogy a nemzeti szocializmus forrásából és szelleméből merítsenek erőt.”

1942. aug. 16-án, amikor a szlovák zsidók nagy részét már megfosztották összes javaiktól és szlovák állampolgárságuktól, és erőszakkal kiűzték őket saját országukból, a Mennybemenetel ünnepe alkalmából Tiso elnök még erkölcsi prédikációt tartott Holicsban, amikor az Isten Igéjének fenntartott szószerket arra használta, hogy további társadalmi-politikai-vallási magyarázatokat adjon a zsidókérdés megoldásának okairól: „Csupán még egy szót a gyakran emlegetett zsidókérdésről. Keresztényhez méltó és emberséges-e mindaz, ami történik, vagy a szó szoros értelemben vett rablás? Kérdezem én azonban, nem keresztényi cselekedet-e, ha a szlovák nemzet

⁶ GRAZIANO, I.-EÖRDÖGH I.: Jozef Tiso és a szlovákiai holokauszt. Budapest, 2006. „A szentszék és a vallási közösségek részéről elhangzó ellenvélemények” c. fej. 80-93.

⁷ Luigi Maglione bíboros, XII. Pius szentszéki államtitkára

meg akar szabadulni örök ellenségétől, a zsidótól! Mindez keresztényi? Önmagunk szeretete isteni parancs, és ez a szeretet azt parancsolja, hogy minden rosszat, ami ezt az életet fenyegeti, tartsuk magunktól távol. Azt gondolom, senkit nem kell meggyőznöm arról, hogy a zsidó mindig is veszélyt jelentett a szlovákok számára... 1840-ben a zsidók száma olyan nagyobb városokban, mint Zsolna, Nyitra és a többi, 30–40 fő körül mozgott. Száz év leforgása alatt a számuk megtízszereződött. Közülük egyre többen... nem a földet művelték, hanem különböző hivatalokban és bankokban foglaltak el jelentős pozíciót. Ők voltak a szlovák föld és munka hozamának haszonélvezői. Megbizonyosodtunk arról, hogy a nemzeti termelés 38%-a a zsidók kezében van, más szóval, egy 3 millió lakost számláló nemzet 62%-nyi jövedelemmel rendelkezik, és a nemzet 5%-a rendelkezik 38%-nak megfelelő jövedelemmel. A szlovák nemzet és a zsidó népesség közötti eltérés egyre inkább nőtt. Ez az arány még rosszabb lett volna, ha nem lettek volna összegyűjtve és nem szabadultunk volna meg tőlük. Mindezt az isteni paranccsal összhangban tettük: Szlovák, küldd el azokat, aki ártanak neked, szabadulj meg tőlük!... A világháborút megelőzően az angolok mindent megígértek a zsidóknak, csak hogy a pénzükhöz jussanak. Önálló államot ígértek nekik, de aztán semmit sem adtak nekik. Hitler viszont semmit nem kért és semmit sem kapott tőlük, de most hazát ad nekik!" A Hitler által adományozott és Tiso által biztosított „hazából” 242 állampolgár tért haza élve.

Tiso antiszemita megnyilatkozása megvető reakciókat váltott ki nemzetközi diplomáciai körökben. Olaszország Szentszéki Nagykövetsége 1942. szept. 26-án jegyzéket nyújtott át, amelyben tájékoztatta a pápát a történetek következményeiről: „Akik nem tapsolták meg az elnöki megnyilvánulásokat, azok az egyházi körök voltak. Számukra felfoghatatlan Monsignore Tiso kijelentése, mely szerint önmagunk szeretete isteni parancs. Katolikus lelkészek szájából inkább ahhoz szoktak hozzá, hogy a felebaráti szeretetet magasztalják. Szemére vetik aztán az Elnöknek, hogy vallási szertartásokat használt fel a célból, hogy az ott nagy számban egybegyűlt népnek politikai beszédeket tartson és a felpanaszolthoz hasonló nyilatkozatokat tegyen, amelyek a hallgatók lelkében zavart támasztanak, és nem tudják, vajon plébánosuk vagy pap elnökük állításainak higgyenek-e.”

A Szentszék, vagyis XII. Pius pápa adminisztrációja folyamatos és egyértelmű diplomáciai munkát végzett a szlovákiai zsidóság megmentése érdekében, ezt részletesen dokumentálja GRAZIANO, I.-EÖRDÖGH I.: Jozef Tiso és a szlovákiai holokauszt. Budapest, 2006. „A szentszék és a vallási közösségek részéről elhangzó ellenvélemények” c. fejezete (80-93.old.).

A Szentszék pl. 1942 januárjában kapta az első híreket a „Lengyelországba telepített” zsidók „nyomorúságos helyzetéről”, akik közül három „csehszlovákiai” lakhelyű (sic.). Burzio nuncius márc. 9-én táviratban tájékoztatta Maglione bíborost „valamennyi szlovák zsidó Galíciába és Lublin térségébe történő közelgő tömeges deportálásáról, korra, nemre, vallásra való tekintet nélkül, intézkedve a férfiak, nők és gyermekek külön deportálásáról”, hozzátéve, hogy „a 80.000 ember Lengyelországba történő deportálása, kiszolgáltatva őket a németeknek, jó részük számára a halálos ítélettel egyenlő.” A pozsonyi zsidó közösség könyörgést is intézett a pápához Hamvas Endre püspök, a megkeresztelt zsidók Szent Kereszt Társaságának budapesti elnök-helyettesén keresztül, valamint Angelo Rotta budapesti nuncius révén, aki 1942. márc. 13-án felhívta a Szentszék figyelmét a szlovák zsidók Lengyelországba történő tömeges kiűzetésének fenyegető veszélyére. Angelo Rotta 1942. márc. 20-án elküldte a Szentszéknek a budapesti főrabbi egyik memorandumát azon szlovák zsidók fájdalmas helyzetéről, akiket Galíciába deportálnak, s „akik nagy részére a biztos halál várt”, s egyben a Szentatya az érdekükben a szlovák kormánynál való beavatkozásáért könyörgött.⁸

⁸ GRAZIANO, I.-EÖRDÖGH I.: Jozef Tiso és a szlovákiai holokauszt. Budapest, 2006.87.

Maglione bíboros először 1942. márc. 14-én próbálta megakadályozni a Lengyelországba való tervezett deportálásokat a Vatikán szlovák képviselőjéhez

címzett 2027/42. sz. diplomáciai jegyzékkel. Márc. 25-én XII. Pius kifejezett kérésére Sidort hatalmazta fel arra, hogy „lépjen fel kormányánál egy ilyen borzalom megakadályozása érdekében”. A Szentszék közbenjárása azonban eredménytelen maradt, amint ez a márc. 26-án, 9.30h. a Vatikáni Államtitkárságra érkezett táviratból kiderül, amelyben Burzio arról tájékoztatja Maglione bíborost, hogy „a kormány nem állt el az embertelen” tervtől, és „folyamatban van, mint első kontingens, tízezer férfi és ugyanannyi nő begyűjtése. Ezt követően újabb szállításokra kerül majd sor a teljes deportálásig.” Monsignor Tardini ekkor, 1942. márc. 27-én utasítást adott Burzióknak „megbízva, hogy személyesen tegyen lépéseket Tisonál”, egyben kételkedésének is hangot adva: „Nem tudom, e lépések meg tudják-e majd megállítani...az örülteket! S itt két örült van: Tuka, aki cselekszik és Tiso, aki – papként – hagyja cselekedni!”

A szlovák Püspöki Konferencia a „Katolické noviny” napilap 1942. ápr. 26-i számában közzétette egy először betiltott, majd a cenzúra által módosított kiáltványát, tiltakozva ebben a deportálások ellen, és a katolikus hitre áttért zsidók érdekében a többiek sorsát is óvatosan védelmébe vette.

A nuncius arra hívta fel a Szentszék figyelmét, hogy Budapest főrabijától érkezett legfrissebb információk szerint „jó néhány szlovák származású zsidó lányt fognak erőszakkal a frontra küldeni a német katonák használatára. Nekem könnyörgött, hogy kérjem meg a Szentatyát, avatkozzék be a szlovák kormányánál.” A Budapestről érkező hírt márc. 24-én Burzio, a Szentszék pozsonyi megbízottja is megerősítette: „Az elmúlt éjszaka viszont sok 16–25 év közötti zsidó lányt szakítottak ki családjából, akiket feltehetően az orosz front német vonalához visznek prostitúció céljából.”

Burzio idejében figyelmeztette Maglione bíborost, hogy: „Az a hír járja egyfolytában, hogy olyan intézkedéseket készítenek elő, amelyek a még Szlovákiában maradt zsidók totális deportálását szolgálják.” Anton Vašek – aki Josef Tiso lányának férje volt⁹ – az 1946. máj. 20-i szlovák nemzetbírósági jegyzőkönyv szerint¹⁰ kijelentette, hogy „1942. júliusában parancsot kaptam közvetlenül Machtól és Kosotól, az összes beteg és tébolyult zsidónak állami kórházakból való elszállítására.”¹¹

Ami az 1943. év elején még Szlovákiában maradt zsidók számát illeti, a legjobb forrást Anton Vašek hivatalának statisztikája nyújtja, miszerint 1943. március 1. dátummal 1.404 férfi és 1.170 nő, összesen 2574 fő tartózkodott koncentrációs táborokban, továbbá 9.632 férfi és 9.313 nő, összesen 18.945 fő élt szerte az országban. Így e dátummal számolva a zsidók száma 21.519 volt. A hivatalos publikációk 25.000 még Szlovákiában élő zsidó lakosról tesznek említést ebben az időben.

Ezúttal a szlovák püspöki konferencia is haladéktalanul állást foglalt, bár továbbra is csak a megkeresztelkedett zsidók érdekében, és egy 1943. márc. 8-án kelt pásztorlevélben figyelmeztette a kormányt, hogy „a minket követő szlovák generáció számára bizonyára nagy fájdalmat fog okozni, amikor a világtörténelem hazai és külföldi tanulmányozása során azt fogja hallani, hogy keresztény államunk kiűzte azokat az embereket, akiket az egyház szabályosan befogadott.” A pozsonyi diplomáciai képviselő 1943. márc. 7-én továbbította a Szentszékhez egy fővárosi plébános drámai üzenetét, aki aláírás nélküli levelében a Lengyelországba deportáltak lemészárlására hívta fel Burzio figyelmét azt állítva, hogy „nem mesékről van szó”, és a nuncius közbenjárását kérte a „meg nem kereszteltek” érdekében, mert „ők is emberek, és élni akarnak”...

⁹ GRAZIANO, I.-EÖRDÖGH I.: Jozef Tiso és a szlovákiai holokauszt. Budapest, 2006. 65.

¹⁰ GRAZIANO, I.-EÖRDÖGH I.: Jozef Tiso és a szlovákiai holokauszt. Budapest, 2006. 65.

¹¹ GRAZIANO, I.-EÖRDÖGH I.: Jozef Tiso és a szlovákiai holokauszt. Budapest, 2006. 94.

„a zsidókat vagy fojtógázzal vagy géppuskákkal vagy más eszközzel megölik. A lányokat és asszonyokat, minden nemű megalázás és erőszak után levetkőztetik és hidegvérrel megölik. A holttestekből szappant főznek.”

Slachta Margit a szlovák zsidókért¹²

A kereszténységre áttért budapesti zsidók Szent Kereszt Társasága volt az első olyan külföldi szervezet, amely Angelo Rotta nuncius révén a Szentszék beavatkozását kérte egy eddig még nem közölt emlékirat átadásával. A még Szlovákiában maradt közel 20.000 zsidó deportálásának közelgő veszélye indította Slachta Margitot arra, hogy 1943. március 8-án személyesen lépjen fel a Vatikáni Államtitkárságon. Nem elhanyagolandó az az emberi szolidaritás és tényszerű együttműködés, amit a szlovák elnyomottak irányában mutatott Budapest fő vikáriusa, Drakos János; ugyanis az ő működésének köszönhető nagyrészt a Szentszék szlovák kormánynál tett közbenjárása. A vatikáni diplomácia részéről érkező meglehetősen határozatlan biztosítékokkal Slachta Margit „nem volt teljesen elégedett”, és élve az alkalommal, arra kérte a Rómában tartózkodó Francis Spellmant, New York püspökét, hogy járjon közben Franklin D. Rooseveltnél a szlovákiai áldozatok érdekében. A Vatikáni Államtitkárság egy tájékoztatásul küldött jegyzék révén értesült az elnökhöz eljuttatott javaslatokról.

A Szentszék konkrét lépéseket kezdeményezett diplomáciai téren, és meghatalmazottjának, Monsignore Burzionak 1943. március 6-án a következőket rendelte el: „Amennyiben a hír – a deportálások és a memorandum tartalma – megfelel a valóságnak, arra kérem nagyra becsült főtisztelendő urat, hogy határozottan lépjen fel a nevezett kormánynál annak érdekében, hogy a sok szerencsétlent megkímélje ilyen kegyetlen sorstól.”

Slachta Margit fenntartotta, hogy Szlovákiában az újabb deportálások elkerülése végett mindenképpen meg kellett oldani – még, ha pro tempore is – a vagyonuktól megfosztott zsidók eltartását, mivel „az állam számára terhessé váltak”, s így „azt kérte a Szentszéktől, hogy biztosítsa a zsidók számára a szükséges összeget, akár kölcsön formájában...”

Burzio újabb utasítást kapott Maglione bíborostól, hogy a szlovák kormány tervezett zsidóellenes intézkedéseinek megvalósítását megakadályozza. Burzio és a külügyminiszter, Wojtech Tuka közötti hivatalos találkozóra 1943. ápr. 7-én 11 órakor került sor, és a Vatikán megbízottjának az a benyomása támadt, hogy tárgyalópartnere „háborodott”, „közönséges” ember, aki „felsőbbrendűnek” érzi magát. Amikor a Szentszék képviselője látogatása tárgyára tért, Tuka bosszúsan válaszolt: „Monsignore, én nem értem, mi köze van a Vatikánnak a szlovákiai zsidókhoz”, mert „az Állam nem keresztény és nem is lehet az!... az Alkotmánynak nincs egyetlen olyan cikkelye, amely Szlovákiát keresztény állammak nyilvánítaná”.¹³

1942-ben Szlovákia Csehszlovákia felosztása után „önállóságot” kapott, és három nap múlva német protektorátus alá helyezték magukat. 1942 márciusában megkezdődtek a deportálások. Jöttek a menekültek Magyarországra, védelemért fordultak a Szent Kereszt Egyesülethez és a Magyar Izraeliták Pártfogó Irodájához (MIPI). Angelo Rotta 1942 márc. 12-én megírta Maglione kardinálisnak, hogy erről egy pozsonyi szlovák menekülttől értesültek, járjunk közbe a Szentatyánál, mert a szlovák zsidókat Lengyelországba akarják hurcolni. Slachta Margit, aki a Szent Kereszt Egyesület társelnöke volt, kapcsolatban állt Magyar Izraeliták Pártfogó Irodájával, elsősorban báró Weiss Edittel. Weiss Edit arra kérte Slachta Margitot, hogy menjen Szlovákiába

¹² GRAZIANO, I.-EÖRDÖGH I.: Jozef Tiso és a szlovákiai holokauszt. Budapest, 2006. 95-97.

MONA Ilona: Slachta Margit. Budapest, 1997.

¹³ GRAZIANO, I.-EÖRDÖGH I.: Jozef Tiso és a szlovákiai holokauszt. Budapest, 2006. 46.

és első kézből szerezzen tudomást a helyzetről, és ha tud, tegyen is valamit. Slachta Margit válasza ez volt 1942. márc. 22-én: „... ha van remény, hogy szolgálatot tehetek az ügynek, teljes lélekkel megyek.” Az utazásra 1942 márc. 25-27-én kerülhetett sor. Márc. 24-én elhunyt Farkas Edith, akinek ravatalánál tisztelgett Slachta Margit, de a temetésre, márc. 27-én pozsonyi útja miatt már nem ment el. Slachta Margit Kassán született, köze volt a Felvidékhez. Küldetésekor a kivándorlási ügyek országos vezetőjével, Dr Koso Isidorral tárgyalt. Erről rendjében tartott egyik előadásából tudunk: „...Pozsonyban az Idegenforgalmi Osztály (ti. a kivándorlási osztály) főnökének ridegségét próbáltam meglágyítani a zsidó gyermekek ügyével szemben, akiket a törökök hajlandóak lettek volna befogadni, míg ellenkező esetben biztos halál vár rájuk. Az illető hajthatatlan maradt.” Slachta Margitot tehát kész mentő tervekkel küldhették Pozsonyba, és úgy tűnik diplomáciai úton elintézett volt, hogy a semleges Törökország befogadja a kiskorú gyermekeket, ha megkapják a kiutazási engedélyt Szlovákiából. Az illetékes szlovák főtisztviselőm ezt megtagadta. Slachta Margit ezt mondta róla: „lelkületileg száraz, szívtelen álokoskodó, fanatikus.”

Hazatérve Slachta Margit az állam illetékeseihez fordult: „Közvetlen és magyarázatra nem szoruló magyar érdek, hogy a koncentrációs táborokba kerülő magyarhonosok megfelelő védelemben részesüljenek és pedig nemcsak Pozsonyban, hanem a többi gyűjtőtáborokban is... Egy ennél sokkal fontosabb vonatkozása is van a mostani embervásárnak. Teljesen bebizonyított, hogy a horvát és lengyel nők igen nagy tömegei kerülnek a front mögötti mulatóhelyekre és lettek a katonák prédái... Nagyon komoly helyeken veszik biztosra, hogy a szlovák zsidó lányok és asszonyok a kimerült emberanyag pótlására fognak szolgálni. Ha az új forrás nem nyújt több pótlékot, akkor a németek gátlás nélkül fognak a keresztény nők után nyúlni, mint ahogy ezt Lengyelországban minden további nélkül megtették. A német elemet természetesen kímélik. A szlovákok az uralkodó osztály. Ott van azonban a magyar kisebbség, mely a szlovákok és németek gyűlöletének kettős tüzeiben áll. Adva van, hogy a németek újabb igénylésére a magyarok fognak sorra kerülni... Azért is szükséges volna egy erőteljes akcióval kísérletezni, mert a német vakmerőséget a kis országok féltékenysége növelte oly nagyra. Mindenképpen meg kell egyszer kísérelni, hogy az erőteljes fellépésnek mi lesz a németeknél a hatása... Ha sohasem talál a német erkölcsi ellenállásra, feltehetőleg hazánkból is akar majd slovenskói módon páriákat szerezni.” Mind az egyházi, mind az állami fórumok azonban egységesen elhatárolták magukat a „más országok belügyeibe” való beavatkozásról. Slachta Margit ezt így kommentálta: „nem szabad azt hinni, hogy a gyengédebb érzés és lelkes buzgalom...nagyobb eredményt érhet el...”.

A Keresztény Női Tábor 1943-as megnyitóján 1200-an vettek részt, ahol programbeszédében az országot védő külső és belső frontról beszélt. A külső front a háborús front. A belső, a szellemi front. Az árulja el a belső frontot, aki gyáván hallgat, amikor árva, igaz ügyek érdekében szólni kellene... Újévi levelében 1943. jan. 1-én ezt írta: „Fogadj szívedbe egy munkatáborost, akit a korszellem kizár a testvérközösségből... Merd kérni, kívánni, sürgetni olyan hozzád-tartozótól, ki munkatábor-parancsnok, hogy olyan fölöttese legyen a szolgálatosoknak, amilyen fölöttest az ő fiának kíván a fronton, vagy az ellenség fogságában. Hangoztasd előtte Krisztus örökérvényű ígét: amilyen mértékkel mérték, olyan mértékkel fognak nektek viszont mérni.”¹⁴ Az Újévi levél felháborította Endre Lászlót, Pest vármegye alispánját, aki 1943 febr. 7-én közgyűlési beszédében elítélte a kijelentéseket. Slachta Margit nem késett a válasszal a Nemzeti Újságban¹⁵: „A keresztény erkölcsstan nem ismer kollektív megtorlást... A gyűlölet vallásának minden híve pedig ellensége önmagának, a társadalomnak és a hazának.”

A szlovák belügyminiszter 1943. febr. 8-án bejelentette az ország „zsidótlanítását”, a még ott élő 20.000 zsidó deportálását. Febr. 19-én hírszenzációként közölték az újságok, hogy jöllehet az

¹⁴ A Lélek szava. 1943.1. 3-4. idézi: Magyar Zsidók Lapja, 1943. I.7. 5.

¹⁵ Nemzeti Újság, 1943.II.13. Magyar Jövő, 1943.II.24.

Egyesült Államok hadiállapotban van Olaszországgal, az olasz hatóságok engedélyezték Spelmann New York-i érseknek – aki az amerikai katonákat jött meglátogatni Európába –, hogy több napot tölthessen Vatikánvárosban. Az érsek korábban a Pápai Államban működött, és XII. Pius barátai közé számított. A hírt meghallva Rónai Petre, a Szociális Testvérek Társaságának egyik tagja emlékeztette Slachta Margitot, hogy Spelmann érsek ismeri őt is, és a Társaságot is. Amikor Rónai Petre testvér 1931-ben hazajött Amerikából, ugyanazon a hajón utazott, mint Spelmann, aki a hajó kápolnájában végzett szentmise után odament hozzá, köszöntötte és elmondta, hogy ismeri a Szociális Testvérek amerikai rendtársait és a Slachta Margit főnöknőt is. Itt az alkalom, hogy Slachta Margit utazzon Rómába, és az érsek segítségével kérjen pápai kihallgatást a szlovákiai zsidók érdekében. Slachta Margit azonnal útlevelet kért, de a Belügyminisztérium elutasította. Barátai tudtak tervéről, ezért lepődött meg Zilahy Lajos, amikor szembetalálkozott vele az utcán: „Itt van, mikor Rómában kellene lennie? – Megértve a helyzetet, ő szerzett azonnal kulturális célú útlevelet egy másik minisztériumtól. Még egy hely volt a hetenként egyszer Rómába induló repülőgépében és Slachta Margit megérkezett Rómába, Spelmann érsek elutazásának előestéjén (1943. márc. 3.). Egyenesen Spelmann szállására ment, de még nem volt otthon. Ottmaradt, várt. Az érsek este 9-kor érkezett meg, azonnal fogadta és meghallgatása után telefonált a Vatikánba, és elintézte a pápai meghallgatást, valamint kifejezte, hogy mindenre kész szerencsétlen embertársaink megmentése érdekében. A pápai kihallgatásra márc. 11-én került sor. „Teljesen váratlanul, mert Luttor prelátus azt mondta, hogy 50 ember van előttem a listán.” A pápai kihallgatás eredményeként XII. Pius rövid úton utasította a hét szlovákiai püspököt, hogy személyesen menjenek el tiltakozni mind az államelnökhöz, mind a miniszterekhez. Elrendelte még, hogy Szlovákia összes templomában a hét püspök személyes aláírásával olvassanak fel egy tiltakozó pásztorlevelet... Mindezek eredményeként a deportálás elmaradt.”¹⁶

A pápai kihallgatás után táviratozott Weiss Editnek német nyelven. A távirat első fogalmazványa megmaradt: „Beszéltem az Atyával. Táviratozz a Via Giulia-ra, hogy beteg testvéred meddig maradhat még a jelenlegi lakásán. Imádkozzatok. Értesítsd Paulát. Testvéred.”¹⁷ Márc. 13-án írt valószínűleg Buzalka Mihály nagyszombati püspöknek: „ugyanabban a nagy ügyben mely most egy éve foglalkoztatott, szeretnénk embertársaink érdekében valamit itt tenni... hogy sikerül-e bármit tennem, az persze a jó Isten kezében van... tudnom kellene közelebből a helyzetet... kegyeskedjék engem... sürgönyben értesíteni... ha Szlovákia lemondott a deportációs tervéről, ... csak ezt: Nővéred meggyógyult. Ha a terv fennáll:... Nővéred gyengélkedik. Ha deportációt már előkészítik:... Nővéred súlyosan beteg. Ha a deportáció megkezdődött volna: ... Nővéred haldoklik...”¹⁸. Valószínűleg ez volt a kód a magyarországiakkal is, mert márc. 13-án a következő szövegű távirat érkezett Budapestről: „Beteg nővéred előreláthatólag április közepéig jelenlegi otthonában marad. A helyzet némileg javult...”¹⁹ Márc. 24-én megérkezett egy Pozsonyban feladott olasz nyelvű távirat is: „Beteg nővéred nincs veszélyben. Az orvosok ügyelnek valamennyire... Püspök.”²⁰

Slachta Margit ezen hír előzményét egy parlamenti beszédében mondta el, melyet a Nemzetgyűlési Napló rögzített 1947. ápr. 16-án: „Nekem magamnak...arra volt alkalmam, hogy lássam, hogyan lépett fel (XII. Pius) a szlovákiai zsidóüldözésekkel szemben. Táviratilag vagy telefonon utasította Szlovákia hét püspökét, hogy személyesen menjenek el Tiso államelnökhöz, Tukához és Mach miniszterhez, és tiltakozzanak az ellen, hogy a már deportált hatvanezer zsidó

¹⁶ Szociális Testvérek Társasága Levéltár 382.

Mona Ilona: Slachta Margit a Szlovákiai-i zsidókért (1942-43). Klny. In. Magyarok kelet és nyugat metszésvonalán. 1994. 391-400.

¹⁷ Szociális Testvérek Társasága Levéltár 381/25.

¹⁸ Szociális Testvérek Társasága Levéltár 381/37.

¹⁹ Szociális Testvérek Társasága Levéltár 381/39.

²⁰ Szociális Testvérek Társasága Levéltár 381/43.

szlovák állampolgár után még a megmaradt húszezret is deportálják... Azonkívül elrendelte, hogy Szlovákia összes templomaiban a hét püspök személyes aláírásával olvassanak fel pástorlevelet, amely kifejti, hogy miért nem egyeztethető össze sem a szlovák alaptörvénnyel, sem pedig a hívők keresztény lelkületével a deportálás...”²¹ Ezt a püspöki körlevelet Tiso államelnöknek mint Banovce község plébánosának is fel kellett olvasni, jegyzi fel a Vatikánnak a II. világháború ezen időszakáról kiadott dokumentumkötete²². Ezen 1943-as deportálás elmaradt.

1943. máj. 26-án Dr Wallenstein Zoltán, pécsi főrabbi levelet írt Uhl Antal atyához: „Egy teljes hétig voltam Budapesten...A francia követség jogtanácsosa beszéli, hogy kb. 6 héttel ezelőtt Slachta Margit ... arról értesült, hogy Szlovákiából zsidókat deportáló vonatot indítanak útnak. Spelmann érsek ekkor Rómában volt. Slachta fölkereste Károlyi Józsefné grófnőt, hat óra választotta el a repülőgép indulásától. A grófnő megszerezte neki azonnal az iratokat. Slachta, aki eddig nem ült repülőgépen, keresztet vetett és azonnal indult (A levélíró nem ismerte az elutazás hiteles történetét – Szj.). Spelmann soron kívül fogadta, a Pápa Őszentsége rögtön intézkedett Tisonál, és nemcsak a vonatot nem indították el Lengyelországba, de más könnyítéseket is elért a Vatikán. ...Hála Isten, hogy vannak XII. Pius-ok, Uhl Antal-ok és Slachta Margitok... - Dr Wallenstein Zoltán.”²³

Slachta Margit római tartózkodása alatt írta meg ún. „Világnézeti Credo”-ját, melynek alapját XII. Pius első enciklikája, a „Summi Pontificatus” képezte. Kiindulópontja ez: „A természetjogon alapuló törvények Istenen nyugszanak...vallom, hogy embernek ember, szervezet, állam nem birtokosa, ember, embernek, szervezetnek, államnak nem tulajdona, Isten ellen nincs érvényes törvényhozás... Hiszek Jézus Krisztusban, aki nemcsak az egyénnek megváltója, hanem a társadalomé és az államéleté is!... Megtagadok minden közösséget a földi bálvány-istennel és a sátán hitvallásával: a gyűlölettel!”²⁴

*

Slachta Margit emigrációban halt meg 1974-ben. 1986-ban Izraeltól megkapta az „Igaz Ember” elismerő címet.²⁵ Az ENSZ 2005-ben hozott határozata értelmében január 27-e lett a holokauszt nemzetközi emléknapja. A szlovák kormány 2000-ben szeptember 9-ét, a magyar kormány pedig 2001-ben április 16-át nyilvánította a holokauszt emléknapjává. A holokauszt tagadása Szlovákiában 1 hónaptól 3 évig terjedő, Magyarországon három évig terjedő börtönnel sújtható.

Bibliográfia

GRAZIANO, I.-EÖRDÖGH I.: Jozef Tiso és a szlovákiai holokauszt. Budapest, 2006.

HAIDER Mária: „Bizakodjál az Úrban és jót cselekedj!” (Zsolt 36,3) – Beszélgetés Mona Ilona szociális testvérrel. Jel. 2005. április. 117-121.

²¹ Slachta Margit nemzetgyűlési képviselő felszólalása. In. Nemzetgyűlési Napló, Bp. 1947.IV.16.

²² Le Saint Siege et les victimes de la guerre Janvier 1941 – Décembre 1943. Vatican, 1975. Actes et Documents du Saint Siège Relatifs á la Seconde Guerre Mondiale 9. 246.

²³ HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Budapest, 1985.477.

²⁴ Mona Ilona: Slachta Margit Budapest, 1997. 222-5.

²⁵ A kitüntetést 1986-ban vették át a Buffalo-i szociális testvérek: Western New York Catholic. June, 1986.

HETÉNYI Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért. Budapest, 1985.

Huszonöt éves jubileumát ünnepelte a Keresztény Női Tábor. Jelenkor. 1944.I.1.

j. gy.: Kik is voltak ellenállók. Ispánovits Márton a megújult szövetségről. Magyar Nemzet. 1988. febr. 4.

MAJSAI Tamás: Egy epizód az észak-erdélyi zsidóság második világháború alatti történetéből. Slachta Margit fellépése a Csíkszeredán kiutasított zsidó érdekében. Medvetánc. 1988.4 – 1989.1.3-33.

MESZLÉNYI Antal: *A magyar katolikus egyház és az emberi jogok védelme*. Budapest, Szent István Társulat kiadása, 1947.

MONA Ilona: Slachta Margit közéleti működése 1918-1948. in. BÁRDOS István – BEKE Margit szerk. *Egyházak a változó világban*. Esztergom, 1991.

MONA Ilona: Slachta Margit a krisztusi közéletért. *A Lélek szava* melléklete. 1991.2. 1-4.

MONA Ilona: Slachta Margit közéleti működése 1918-1948. Új forrás. 1991.május 5.35-44.

MONA Ilona: Az egyház nem hallgatott. in. *Egyházfórum*. 1993.3.20-24.

MONA Ilona: Slachta Margit a szlovákiai zsidókért (1942-1943). In. BEKE Margit – BÁRDOS István szerk.: *Magyarok Kelet és nyugat metszéspontján*. Esztergom, 1994. 391-400.

MONA Ilona: Néhány gondolat a magyar holocaust kiállításáról. In. *A Lélek szava*. 1994.5.11-12.

MONA Ilona: Slachta Margit. Budapest, 1997.

MONA Ilona: Nem az egyház hallgatott... - A holokausztról – és az embermentésről. *Új Ember*. 2004.05.30.

SAS Andor: *A szlovák zsidók üldözése. 1939-1945*. Pozsony, 1993.

SCHLACHTA Margit: Nyílt levél Pest vármegye törvényhatósági bizottsági tagjaihoz. *Nemzeti Újság*. 1943. febr. 16. 6.

SLACHTA Margit testvér tanításából. Gépelt kézirat. 1940.okt. *Szociális Testvérek Társasága Levéltár* 444.

SLACHTA Margit: Újévi levél. *A Lélek szava*. 1943. jan. 1. 3-4.

Vatikáni dokumentumok:

Le Saint Siege et la guerre mondiale Novembre 1942 – Décembre 1943. Vatican, 1973. in. *Actes et Documents du Saint Siège Relatifs á la Seconde Guerre Mondiale* 7. – 23-300.

Le Saint Siege et les victimes de la guerre Janvier 1941 – Décembre 1942. Vatican, 1974. in. *Actes et Documents du Saint Siège Relatifs á la Seconde Guerre Mondiale* 8. – 206-525.

Le Saint Siege et les victimes de la guerre Janvier 1941 – Décembre 1943. Vatican, 1975. *Actes et Documents du Saint Siège Relatifs á la Seconde Guerre Mondiale* 9. - 22-24.